

Максім Багдановіч

Постаць Максіма Багдановіча надзвычай прыцягальная, у ёй шмат неспасціжнага, загадкавага. Таямнічымі былі яго жыццё і смерць. «Гасцём з высокага неба» назваў Багдановіча Аркадзь Смоліч. «Загадка Багдановіча» — праблема, якая дагэтуль існуе ў беларускім літаратурнаўстве, тым больш цяжка вытлумачыць яе сродкамі музейнай экспазіцыі.

У 1981 годзе было прынята рашэнне стварыць музей Максіма Багдановіча ў яго родным горадзе Менску. Прайшло 90 гадоў з дня нараджэння паэта і 64 гады з дня яго смерці. Адсутнічаў першапачатковы экспанат — дом, у якім нарадзіўся Максім. Верхні драўляны паверх яго згарэў падчас другой сусветнай вайны, мураваная частка будынка была дабурана пасля вайны. Вялікі архіў, які бацька, Адам Ягоравіч, прывёз з Яраслаўля ў Менск у Інстытут беларускай культуры ў 1923 годзе, таксама страчаны падчас вайны. Верагодна, ён апынуўся за мяжой. Дзякуючы руплівым пошукам і самаахвярнай даследчыцкай працы бібліёграфа Ніны Барысаўны Ватацы, па крупінках былі сабраны экспанаты, якія склалі аснову музея Максіма Багдановіча.

Для музея быў вылучаны двухпавярховы мураваны будынак у Траецкім прадмесці. Гэта тыповы жылы дом XIX стагоддзя, непадалёку ад таго месца, дзе нарадзіўся паэт. Выпадковы дом, пазбаўлены мемурыяльнай абаяльнасці, які патрабаваў рунтоўнай рэстаўрацыі, павінен быў запоўніцца новым зместам. Звышзадачай таўстала ўвабраць і сінтэзаваць жыццёвую біяграфію песняра і яго мастацкі свет. Можна было пайсці традыцыйным шляхам: ілюстраваць у немемурыяльным будынку ісавую і прасторавую паслядоўнасць фактаў жыцця і творчасці, г. зн. — нарадзіўся ў Менску, пераехаў у Гародню, вучыцца ў ніжагародскай гімназіі, на тэатральных «Нашай Нівы» надрукаваў першы вер «Музыка» і г. д. Але ж... Акрамя біграфіі ёсць яшчэ душа паэта і дух яго паэзіі — мастацкі свет. Мастацкі свет Багдановіча адметны і непаўторны. «Хараства аэзіі Багдановіча ня ў сіле, ня ў тым маўтным творчым размаху, які выяўляецца, а прыклад, у Купалы, ня ў красачнасці, акавітасці абразоў прыроды, чым так аруе нас Колас. Багдановіч — паэт аўтонаў. Свае фарбы ён бярэ з палекных гарадаўных тканін, з малюнкаў святых іг, пісаных многа сот лет таму назад на эргамэнце, з засохшых красак родных злёў... Паўтоны ў фарбах, у гуках, у пейзажываннях — вось асноўная рыса творчасці Максіма Багдановіча. Яго ролю ў беларускай паэзіі можна прыраўнаваць да ролі яго, хто ўвёў у музыку паўтоны, хто на іх ўдаваў новую гармонію». Так пісаў пра

паэзію Максіма Багдановіча крытык Антон Навіна (А. Луцкевіч).

Пры жыцці паэта выйшаў адзіны зборнік выбраных вершаў «Вянок», які адразу прыцягнуў увагу даследчыкаў сваёй цэласнасцю, гарманічнасцю і дасканаласцю. Гэта нявялікая па аб'ёму кніжка застаецца аб'ектам шматлікіх даследванняў і сёння. «Вянок» з'яўляецца асноўнай расстаноўкай цыклаў, тэм і вызначыў аснову пабудовы экспазіцыі музея. Бо, як пісаў Адам Багдановіч у сваіх успамінах пра сына: «В яго творчасце, несомненна, отразилась лучшая часть его души, а может быть, и вся она целиком».

Люстэрка і круг (вянок, пярсцёнак) — катэгорыі паэзіі Багдановіча, у якіх яна існуе і выяўляе сваю сутнасць.

Прынцыпы адлюстравання і круга вытрыманы пры пабудове пяці залаў Літаратурнага музея Максіма Багдановіча.

Экспазіцыя (ад лацінскага *expositio*) — паказ, выкладанне. Прынцып адлюстравання пры стварэнні экспазіцыі выкарыстоўваецца ня дзеля прамой ілюстрацыі, а дзеля атмасферы, «фактуры» паэзіі. Такая экспазіцыя становіцца дадатковым сродкам спасціжэння творчасці.

Уласна мемурыяльных прадметаў са спадчыны Багдановіча няшмат. Гэта тры зборнікі «Вянка», аўтэнтчныя здымкі, рукапісны зборнік «Зеленя» на рускай мове, некалькі аўтографаў і асабістых рэчаў. Калі мемурыяльных прадметаў безліч, яны могуць перадаваць дакладныя абставіны жыцця і творчасці. У нашай жа сітуацыі кожны мемурыяльны прадмет ператвараецца ў рэліквію, экспанат-сімвал. Сімвал нясе паўную семантычную (сэнсавую) нагрузку ў кожнай зале. Мемурыяльныя рэчы сваёй, сяброў, тыпалагічныя прадметы часу і прадметы-аналагі ствараюць для экспаната-сімвала жывое атачэнне. Экспанат-сімвал у такім атачэнні не патанае, а наадварот, становіцца больш актыўным.

Паэтычнае слова таксама становіцца своеасаблівым экспанатам, выяўляючы сябе як аўтограф альбо друкаваны твор. Так, страчаны аўтограф, як гэта бачна ў экспазіцыйнай зале «Смерць паэта. Няздзейсненыя задумы», адраджаецца з дапамогай адпаведнага мастацкага вырашэння і выступае ў якасці верша-экспаната. Тэксты вершаў «Пралятайце вы, дні...» і «У краіне светлай», выкананыя ў тэхніцы рэзерваж (старадаўняя беларуская гравіроўка па зброі), выклікаюць эмацыянальны эффект, звязаны з настроем кругабега жыцця.

Мастацкае вырашэнне наогул адыгрывае надзвычай важную ролю ў нашай экспазіцыі. Над яго ажыццяўленьнем працавала група мастакоў — У. Казакевіч, С. Сыцпанаў, А. Фралоў — на чале з Э. Агуновічам. Краса, хараства паэзіі Багдановіча натхнялі на вартанне іх мастацкае афармленне музея.

Паўліна Качаткова,
Вера Мікута

ВЯНОК ЭКСПАЗІЦЫІ

З ВОПЫТУ
ПАБУДОВЫ
ЛІТАРАТУРНАГА
МУЗЕЯ
МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Маўляў, у іншы свет вакно
Ляжыць, спакойнае, яно
Жыццё сабою адбівае
І ўсё, што згінула даўно,
У цёмнай глыбіні хавае.
Максім Багдановіч.

Жырандоль «Вянок» ля ўвахода
на экспазіцыю.

Зала «Дзяцінства паэта. Вытокі таленту. Цыклы "Згукі бацькаўшчыны" і "У зачарованым царстве"».

Стэнд-ніша з матэрыяламі, у якіх уважліва творчае крэда «песняра чыстае красы».

Кожная зала — замкнёнае кола, адзіцэлае з адпаведнымі сімваламі, музейны сюжэтамі, першараднымі й другарадным экспанатамі, са сваім абліччам, дэвар'іруюцца тэмы й матывы твораў. Творчае крэда паэта («...добра быць коісам, але шчасліў той, каму давялося бы васьільком. Бо нашто каласы, калі ня васьількоў?») у трэцяй зале акцэнтуюцца праз аздабленьне столі — гіпсавая лепка ў выглядзе вянка з каласоў і васьількоў.

«Вянок» — круг, у якім замыкаецца сыстэма мастацкіх вобразаў адзінага прыжыццёвага зборніка. Круг спужыць і мастацкіх прыёмаў, яго элемент прысутнічае ў стэлізаванай пад мадэрн экспазіцыйнай мэбэлі ўсіх залах. Імпрэсіяністычны характар і эзіі Багдановіча падкрэслены рытмічным чаргаваньнем модуляў мэблевай канструкцыі, яе колерам.

У экспазіцыйным праектаваньні пяці зал скарыстана мэблевая канструкцыя «арыных» стэндаў і шафаў. Іх модуль утварэў экспазіцыйны рытмічны рад. Колер фонсістэме канструкцыі розьніцца й адпавядае тэмам залаў. Стылёвая лінія мадэрна прыходзіць праз усю экспазіцыю: у афармленьні столі (гіпсавая лепка), рамак у экспазіцыйных нішах (разьба, цясьненьне на скур і на паспарту, у складаным пластычным ллялюнку вырабаў з саломкі).

Паспрабуем прачытаць «Вянок», кніжкі адзінства паэзіі й лёсу, праз акно экспазіцыі.

Знаёмства з першай залаю — «Дзяцінства паэта. Вытокі таленту. Цыклы "Згукі бацькаўшчыны" і "У зачарованым царстве"» пачынаецца з маленства Багдановіча Беларусі, першых вытокаў таленту (крэўны сувязі з продкамі, выхаваньне ў сям'і — таратурная й музычная атмасфера). Згаваюцца словы бацькі: «...его (Максіма поэтический талант есть дар его матери, ней самой дремавший в неразвитом состоянии, или, может быть, осколок поэтического дарования его прабабушки Рузали сказкам которой в моих записях и песни своей родины он обязан пробуждение своего таланта». Першая катастрофа ў сям'і — 4 кастрычніка 1896 года ў 27-гадовым узросьце ад сухотаў памірае маці паэта Марыя Апанасаўна. Страта маці стала трагэдыяй радзімы: у лістападзе 1896 году сям'я пераехала ў Ніжні Ноўгарад.

Асноўная дамінанта залы — стэнд з матэрыяламі беларускіх фалькларыстаў этнографіаў (Е. Раманава, П. Шэйна, Я. Чачота), якія перадаюць настрой першага цыкла «Вянка». У цэнтры стэнда кніга этнаграфічных нарыс Адама Багдановіча «Перажыткі старажытнага сьветасузіраны ў беларусаў» (Гародня, 1895 год). Гэта адна з настольных кніг Максіма, складзеная і падставе аповедаў прабабкі Рузалі. Кніга адкрывала паэту таямнічы й багаты сьвет

зліхромныя (сьветлых колераў) вітра-
ывамі каласоў, васількоў. Крыжавая
іцыя, утвораная лепкай на столі
-малінавы крыж), падзяляе залу на
моўныя часткі й яднае тры яе дамі-
Дамінанты гэтыя — гравюра «Сік-
ая Мадонна»; рукапісны зборнік «Зе-
прысьвечаны Нюце Гапановіч (у
ай з пазалотай нішы); партрэт Ганны
вай. Крыж на столі злучае гравюру са

задум, нязбытнасьць мар і жаданняў у пя-
тай зале экспазіцыі перадаюцца праз сім-
воліку экспанатаў і складанае мастацкае
вырашэньне. Параўнальна з папярэднімі
гэтая зала менш насычаная экспанатамі.
Асаблівы акцэнт робіцца на мастацка-во-
бразны зьмест. Лепка й металёвыя канст-
рукцыі на столі й сьценах праз ідэю й вобраз
Страцім-лебедзя наводзяць на роздум пра
нязвычайсьненьныя задумы. Завяршае экспа-

рнікам «Вянок» у трэцяй зале, яны зна-
зяцца сіметрычна на адной экспазіцый-
лініі.

Максим не любіў гаворыць о сваёй бо-
ні, і гаворыў вельмі рэдка і толькі то,
ужо неабходна было сказаць, но по-
саторым яго словам ясна, што чувставаў
ее пастаянна і в каком-то вторым слое
знания знаў, што канец жыцця не столь
лек», — сьведчыў яраслаўскі сябра Баг-
новіча Дзіядор Дзябальскі.

Атмасфера трагізму апошніх месяцаў
іцыця паэта, нязвычайсьненьнасьць творчых

зіцыю апошні здымак Максіма Багдановіча
(1915—1916) — павялічаная авальная выява
з фатаграфічнай групы супрацоўнікаў
яраслаўскай газеты «Голас» у чорнай раме
і промнях сьвятла. Гадзіннік, падараваны
Максіму бацькам пасля заканчэньня гімна-
зіі, экспануецца ў нішы пад партрэтам. Гэты
гадзіннік адлічыў апошнія хвіліны жыцця
паэта ў травеньскую ноч у Ялце.

Дом у Траецкім прадмесьці, у якім ніколі
ня быў Максім Багдановіч, стаў музеем, дзе
жывуць дух яго творчасці й атмосфера
часу.

Зала «Станаўленьне творчай ін-
дывідуальнасьці. Нізкі «Старая
Веларусь» і «Места»».

У трэцяй зале, «Росквіт творчага таленту Максіма Багдановіча», дзье асноўныя дамінанты — зборнік «Вянок» і стэнд-ніша ў выглядзе аркі з матэрыяламі, у якіх увасоблена творчае крэда «песьняра чыстае красы». Зборнік «Вянок» паказаны ў скураной зьцісьненнем аправе на асобным стэньдзе. Малюнак з вокладкі «Вянка» вучня Штыгліцкай школы (зроблены ў 1905 годзе

самаму блізкаму сябру Багдановіча Дзіядру Дзявольскаму, становіцца экспанатам сімвалам. Гэта ілюстрацыя да «Апокрыфа» — стылізаванага апавядання, напісанага ў форме евангельскіх прыпавесцяў.

У «Апавяданьні аб іконьніку і залатару» Багдановіч пісаў: «...прызнаць мусім, што каштоўнасьць вырабаў прыгожых адно толькі праз красу іх форм узрастае, і толькі

Зала «Росквіт творчага таленту Максіма Багдановіча».

паводле ўспамінаў В. Ластоўскага), паўтораны на стэньдзе.

Стэнд-ніша, дзякуючы насычанасьці й эстэтычнай падачы матэрыялаў, вельмі актыўная па сваім уздзеянні. Здымак Багдановіча 1911 года ў цэнтры нішы; з абодвух бакоў ад яго — экзэмпляр газеты «Наша Ніва» з «Апавяданьнем аб іконьніку і залатару» і «Калядная пісанка» з апавяданьнем «Апокрыф». «Евангельлем мастацтва» назваў «Апокрыф» крытык Антон Навіна (А. Луцкевіч). Рэпрадукцыя гравюры «Хрыстос, які пастукаўся» (XIX ст.), што належала

красою форм каштоўнасьць тую мераць можна». Зьмешчаныя ў нішы царкоўныя прадметы — даразахавальніца й фрагмент знакамтай «беларускай рэзі» (аб'ёмнай скразной, ажурнай, у выглядзе вінаграднай лазы, з пазалотай) — і ёсьць тыя «каштоўныя рэчы».

Чацьвёртая зала, «Мадонны», адрозьніваецца ад іншых ня толькі тэматыкай, але і увядзеньнем двух інтэр'ерных «вузлоў»: асабістымі рэчамі Ганны Какуевай і Ганны Гапановіч.

Промні дзённага сьвятла трапляюць у залу

МАСТАЦТВА

5'92

Багдановіч

Маргарыта Ізворска-Елізар'ева: мне нельга ставіць слабыя спектаклі, бо муж у тэатры чалавек невыпадковы.

47

Прынцып народнасці быў кантрольна-рэпрэсіўным фактарам не толькі ў адносінах да зместу, але і да формы твора і музычнай мовы.

54

Мастацтва, што доўгія гады стаяла ў позе, якую можна акрэсліць фразай «Чего изволите?», — ці здольна гэтае мастацтва да адраджэння?

69

Эстэтыка	
Галіна Адамовіч. Шляхі-імяны	2

Выяўленчае мастацтва	
Культура? Асвятніцтва? Мастацтва?	6
Аксана Каўрык. Ідэі для скульптуры	33
Алена Пікулік. Пераклаў з парыжскага магіляўчанін	36
Яўген Шунейка. Пінакатэка класічнага авангарда	40

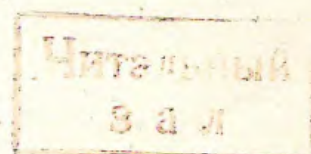
Мастацкае фота	
Уладзімір Парфянок. Уладзімір Суцягін	29
Уладзімір Пятроў. Дар божа здзіўляць	65

Музыка	
«Музыка ўплывае на падсвядомасць»	47
Раіса Сергіенка. Дык чаму нас вучыць гісторыя?	54
Генадзь Кісялёў. Гармонія свабоды	58

Тэатр	
Уладзімір Мальцаў. «Іры шаснаццаці свечках правінцыйнай сцэны»	61

Экран	
Ніна Фральцова. Дакументальнае кіно: развітальная гастроль?	69
Ефрасіння Бондарава. Ці запаліцца «свечка надзеі»?	72
Відэафан	75

Падзеі, факты, інфармацыя	
	10, 28, 55, 56, 59, 62, 78, 79, 80

Згодна жаданню аўтараў некаторая частка матэрыялаў друкуецца адпаведна граматыцы В. Тарашкевіча.

Імёны нашы пішуцца на небе. Верце не верце.
Дык як не верыць, калі згадаеш Максіма.

Багдановіч Максім ведаў змалку, што век яго нібы тая іскрынка: успыхнула і вось-вось пагасне. Таму ён вітаў жыццё на поўныя грудзі, такія сціснутыя... Тварыў і тварыў да канца. На паважнай латыні то значыць максімальна. У творчасці, у маралі, у каханні — ва ўсім быў максімальны. І сутнасць не ў тым, колькі змог. Сутнасць у тым, што і як змог. Дык змог зноў жа максімальна. Ніхто, нават алімпійскія — ці што — песняры Янка і Якуб не ахапілі свет і вечныя праблемы яго гэтак, як цененькі, здаецца, Максім.

Сапраўды. Есць тэмы і вобразы, адзіныя ўсяму роду чалавечаму: жыццё і смерць, жанчына — каханая і мадонна, крынічнасць культуры, духоўны ідэал, боскасць. Калі мы хочам пачуць-уведаць, як ставіцца да іх беларус, то прыпадайма да Максімавай кніжкі. Там пра гэта сказана найбольш пранізліва, светла і шчыра.

Вось чаму матэрыялы, якія адкрываюць гэты нумар часопіса, — не толькі заканамерны працяг гаворкі, пачатай артыкулам Уладзіміра Конана «Гея культуры і Антэй цывілізацыі» (№ 2), але і самастойнае яе вытлумачэнне.

Паломаны жыццём, чакаючы магільны,
Радзімая зямля, прынікнуў я к табе,
І бодрасць ты ўліла ў слабеючыя жылы,
Зварушыла маёй душы драмаўшай сілы,
І месца ёй з тых пор няма ўжо больш жалёбе.

У вас мільганула: гэта ж пра Гею і Антэя.
Так, верш «* * *». Калі зваліў дужы Геракл у пыл Антэя». Паэтычны і духоўны максімалізм увачавідкі.

Яшчэ адзін аспект. Далікатны. Але змаўчаць пра яго нельга. Сёння няма пажылых людзей, якія — нічога не паробіш — саступаючы дарогу маладзеішым, наракаюць на змарнаваныя гады, на адабраныя і абылганыя, нібыта, ідэалы. Бог ім суддзя. Бог, якога яны якраз у сябе адабралі, абылгалі. Не, хай не Бог, якому трэба маліцца. А тая адвечная мудрасць, што заўжды суправаджае сталенне чалавека і натуральную змену пакаленняў. Пад старасць думалася людзям пра вечнае, пра дабрывню, пра боскасць, гэта значыць, — пра пошукі ідэалу ў душы, а не ў знешнім перайначванні быцця. Нашы ваяўнічыя ветэраны выракліся людской мудрасці. І, не жадаючы ўсвядоміць гэта альбо не ўмеючы мо выказаць, шукаюць вінавайцаў у новым поступе гісторыі, у спадкаемцах. Гэта самапакаранне, гэта трагедыя без катарсісу. Юнак жа Максім даў урок мудрасці. Яго жыццё-творчасць — гэта радасць і слёзы, няўмольнасць лёсу і эстэтычнае яго асэнсаванне як ачышчэнне.

Аднак не будзем цешыцца, што мы спазналі Максіма Багдановіча як Максіма Багдановіча. Найлепшы шлях да яго — прычыніцца да саміх зораў, да самога мастацкага свету гэта. Даруй, Максіме, што мы яшчэ не навучыліся як след рабіць гэта.

Зрэшты, наш аўтар Галіна Адамовіч, зааветы і часцінкай душы якой ты стаў, чытае цябе дра...

Дваццатае стагоддзе пачыналася — а тады і прыйшоў у літаратуру Максім Багдановіч — у зарніцах стагоддзя папярэдняга. З гэтым жа ўзрушэннем і апаскаю для ўсіх яно канчаецца. Чаго чакаць, чым стрэне нас стагоддзе дваццаць першае?

Еўрапейская культура, свядомая частка яе прадстаўнікоў пакутліва шукала выйсця з перанасычанага ахвярамі, крызіснага гістарычнага становішча так званай эпохі імперыялізму. Гэтыя пошукі рухаў сам час. Разам з героямі Метэрлінка ён марыў знайсці Сінюю птушку — птушку шчасця, з адцаем і трывогаю ўзіраючыся ў тую, што на яго вачах здрадліва ператваралася ў Чорную — несапраўдную. Або, стойваючы хваляванне, суцільным голасам пытаў: хто там? Што гэта? І ў адказ чуў маўчанне. Таму што адказам было адно слова — Смерць. Або, як Верхарн, а пазней Барбюс, пільна ўглядаўся, што паўстае там, за ірдыстымі даляглыдамі? Золак! Натхнёна, сімвалічна. Але і роздумна: прадраканне рэвалюцыі? Усвядомленне вернага шляху? Спасціжэнне ісціны? Надзея на выратаванне? Нарэшце, вера ў жыццё? Альбо проста новы дзень?

На пачатку стагоддзя з «вечным» пытаннем і адказам на яго выйшла ў свет новая беларуская літаратура ў асобе маладога Янкі Купалы:

А хто там ідзе, а хто там ідзе
У агромністай такой грамадзе?
— Беларусы.

І галоўны адказ — людзьмі звацца — стаўся адкрыццём перад іншымі народамі.

«Што такое наша Беларусь? — пытаў герой рамана Якуба Коласа. — А гэта, бачыш, заходняя ўскаіна Расіі. Чым яна слаўна? Нічым. Вось балоты там ёсць ды яшчэ на ўвесь свет вядомая хвароба — каўтун... Кожны народ мае свой гонар. Ангелец перад усім светам горда зазначае: я — ангелец. Тое самае скажа француз, немец, аўстрыяк, расіец і іншы прадстаўнік другой нацыі. А мы, беларусы, не адважваемся прызнацца ў тым, што мы — беларусы. Бо на галаву беларускага народа, як вядома, многа выліта памыяў, уся істота прыніжана, і мова яго асмеяна, у яго няма ІМЯ (выдзелена мною — А. Г.), няма твару».

Спакваля і абачліва, але пранікаліся беларусы пачуццём гордасці за свой стары род, пачуццём беларускасці. Якраз тады і загучаў паэтычны голас Максіма Багдановіча. Параўнальна са слыннымі ўжо песнярамі — Купалам і Коласам — Багдановіч з'яўдаў у сваіх творах шырокае кола «вечных» тэм, вобразаў, матываў:

«Нашто ж на зямлі // Сваркі і звадкі,
боль і горыч, // Калі мы ўсе разам
ляцім // Да зор?» — «...для чаго мы //
Па далёкіх і розных пуцях // Адзінока
йшлі ў край невядомы?» — «Куды ж ісці
і што рабіць?» — «Брацця! Ці зможам
грамадскае гора? // Брацця? Ці хваце
нам сілы?!» — «...што жа зрабіў ты //
З дзён маладых?» — «Што чуюць яны
там, што бачаць? // Чаго ўсё дрыжаць
і дрыжаць?»

Гэта пытанні і да грамадства, і да навакольнага, і да самога сябе.

Разуменне свету ўзнікае, калі чалавек пачынае задаваць пытанні. Калі чалавек спрабуе даць адказы на іх — пачынаецца будова свету.

У Багдановіча адказаў нашмат больш, чым пытанняў, якія, здаецца, часцей гучалі ў душы, а не прамаўляліся ў вершах:

«Будзь жа, век малады, // Поўны светлымі днямі! // Пралятайце, гады, // Залатымі агнямі!» — «Усё знікае, праходзіць, як дым, // Светлы ж след будзе вечно жывым». — «Але, як устане сонца, ўраз прачнецца дух народны // І засвеціць ясна!» — «Бо я адну з табою долю маю // Зіць ледзь бачна ў сінняй вышыне»...

Багдановіч не проста даў адказы — стаў прарокствам, здольным у сваёй паэтычнай самоце зглядаць будучыню: «Досі ўжо, браты, // Чужынам мы служылі, // Досі ўжо пашаны ім прыдбалі...» — «Зварушаны, нарэшце, дух народны, // Я верую, бесплодна не засне...» — «Беларусь мая! Краіна-бранчачка!» // Устань, свабодны шлях сабе (шукай!)» — «Беларусь! Твой народ да чакаецца // Залацістага яснага дня»...

На якое ж пытанне перш-наперш мусіў даць адказ паэт — адказ выбарам сваіх шляхоў, прысвечаннем уласнага жыцця? Гэта было пытанне экзістэнцыяльнага, сутнаснага характару. Пра асэнсаванне паэтам сваіх шляхоў нам падкажа філасофская сістэма ягоных санетаў, напрыклад, санета «Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі...» Дарэчы, санет — такая мастацкая форма, якая вымагае ад аўтара трымацца правілаў пабудовы думкі, яе дыялектычнага развіцця: ад тэзіса — праз антытэзіс — да новай высновы, абагульнення, выйсця ў «іншасць» (як піша Алесь Разанаў). У гэтым санеце ёсць тры выразныя думкі-апоры: проціпастаўленне-параўнанне свету прыроды са светам людскім і выйсце ў іншы вобраз. Вось яны: зернейкі — дух народны — крыніца. Чараду разважанняў лагічна завяршае апошні вобраз. Ён дае новы штуршок для ўспрымання першых вобразаў; у адзіным кантэксце разгорнутыя вобразы набываюць дадатковую энергію: так, не засохнуць зернейкі, гэтак сама, як нішто не перашкодзіць бруістай крыніцы. Не засне дух народны, бо гучна мкне, прабіўшыся на свет крыніцы. Крыніца — сімвал абуджэння (прыроды і чалавека), сімвал імкнення праз перашкоды — наперад, сімвал жыцця. Невыпадкова адзін з вершаў Багдановіч падпісаў **Максім Крыніца**.

Так і чалавек: ён вагаецца-праходзіць паміж двюма кропкамі-датамі жыцця — нараджэннем і смерцю. Але на гэтым кароткім адрэзку часу (о, як ведаў Максім, што ягоны век асабліва кароткі!) ён мае права на выбар, на асабістае месца ў агульначалавечай дзейнасці. Багдановіч жыў, азараючы яву навокал светам найвялікшай прыгажосці: ён быў **васіль**

ком, **лілеяй**, **вясёлкай**..., ён мкнуўся да жыцця і праз жыццё, ахвяруючы духоўныя сілы роднаму краю.

Так, ёсць вобразы, што сталі сімваламі жыццёвага і творчага шляху паэта, слугавання бацькаўшчыне, — імёны, якімі пазначаны яго адкрыцці. Шляхі-імёны.

Шлях наш, здаецца, пралягае ад невыразнасці самапачуцця, няпэўнасці самавызначэння — праз родавыя пакуты — да таямніц усведамлення сябе і свету, вызнання чалавечага — храмавага — у чалавеку. Шлях, які многімі пакаленнямі пракладзены ў сусветнай культуры. Беларускі паэт Алесь Разанаў, прычыніўшыся да стыхіі гэтай напружанай думкі, пазначыў яго супрацьлеглыя станы: «Я сам сабе не ведаю імёнаў...» — «я той, хто шлях, і хто па ім ідзе».

Кім адчуваў сябе, кім быў-стаў у нашым жыцці **Максім Багдановіч**?

Першы яго вобраз-імя — **Музыка** (як і першы друкаваны аднайменны твор). Музыкаю называлі талент, непадладны стыхіям-выпрабаванням, шчыры і непадробны. Хто ён, **Максім-музыка**? Музыка са скрыпкай у руках, якая так плакала, «што аж за сэрца ханала». Музыка, што дорыць людзям свае песні і вяртае разам з імі красу, суцяшэнне. Музыка-васільок сярод жытняга поля, нібы тыя васількі, што «растуць і радуць, як у маленстве, сэрца маё», васільок, без якога, мабыць, і каласы не патрэбныя. **Казачнік** з душою, якая раптоўна «начнёт томиться Бог весь о чём», і «не найдёт себе покоя такой человек» і пойдзе вандраваць па свеце, «дивные сказки сказываючи».

Максім-Багдановіч быў таксама паэтам-**кніжнікам** (не проста талентам ад прыроды, але талентам, падмацаваным вялікаю працай над кнігай; быццам яшчэ адна «двайная зорка» **Максіма** — зорка Сусвету — зорка Бацькаўшчыны). «Ад **Максіма-кніжніка** пачатак...» Сапраўды, пачатак — ад кожнага з людзей. Яшчэ **Шэкспір** сцвярджаў: сусвет пачынаецца не з парога дома, сусвет праходзіць праз чалавека, праз кожную яго думку, і гэтая думка нават здольная «вывіхнуць век», перайначыць жыццё. Так і **Багдановіч** пачынае адлік сусвету ад уласных спраў, сумлення, ад паэтычнага радка.

Ён чытае класіку, сучасных яму творцаў. І перакладае-паўтарае ўслед з **Полем Верленам**:

Усё звядана! Бахіль, ты скончыш смех? Даволі!
Усё звядана! Няма чаго прамовіць боле!

Бахіль-блалан жыў у душы французскага паэта. **Бахіль-блалан** няздатны развесяліць таўстасума, заражанага «хваробаю канца стагоддзя» — «млоснасцю», «знемажэннем» (перакладзены **Багдановічам** верш **Верлена** «Млоснасць»). А калі **блалан** жыве ў душы чалавека? На тое ж, каб скасаваць гэты жарт — жарт-жыццё, — абарваць яго на паўслове, няма ўжо сілы. «Ёсць — вершыкі»,

«ёсць — п'яны раб», «ёсць — пусткі сум». А сэнс жыцця? Ці ёсць ён? Як у каханні? Сяброўстве? Рэлігіі? Паэзіі? Верлен шукаў сабе прытулку ў свеце і не мог знайсці. Багдановіч прайшоў удвая карацейшы зямны шлях, чым Верлен. І ў ягоным жыцці была адна пастаянная настаяніца — жорсткая, бязлітасная, блізкая. Смерць. Яна вучыла яго кахаць і памятаць, сустракаць раніцу і запальваць агенчык уначы. Вучыла Жыццё. І Багдановіч зрабіў сваю душу прытулкам для ўсяго свету. І прынёс свой скарб людзям, што шчэ не мелі такога багацця.

У тыя ж гады, што і Багдановіч, жыў аўстрыйскі пісьменнік Франц Кафка, таксама заўчасна асуджаны на смерць: сухоты. Ён добра ведаў свой лёс і свой шлях у гэтым жыцці. Ведаў, што стварае хаос, які бачыў вакол, ведаў, што гэта і толькі гэта пакідае, паміраючы, нашчадкам. І яшчэ адно ведаў беспамылкова: такое нельга пакінуць жывым у спадчыну. І загадаў спаліць свае рукапісы.

Верлен завяшчаў нашчадкам сваю тужлівую, самотную душу. І сваё разгубленае, знявечанае жыццё.

Багдановіч пакінуў пасля сябе шлях зямны, азораны светам кахання і пры-

гажосці, сваё грамадзянскае, чалавечае сумленне.

Так, ён быў паэтам-кніжнікам. Паэтам-летапісцам. І ў творчасці спалучаў рысы, узоры культур розных народаў, гэтак сама, як аднойчы напісаў пра горад Феадосію: «Да, многа перажил этот город, выдавший в своих стенах столько народов и столько культур... Среди сохранившихся остатков от многих культур, погостивших в Феодосии, особенно запомнились мне двери старинной армянской церкви... Сами названия улиц напоминают, какая вереница народов пребывала в этом городе: Итальянская, Армянская, Турецкая, Генуэзская, Греческая. Таков уж стиль города...» Самабытнасць горада і яго прыкмета — натуральнасць спалучэння ў ім нават самых непадобных адна да адной культур. Горад-мазаіка, горад-музей, стагоддзямі будаваны, не раз багненны-рабаваны, прыстанак шматтысячным перасяленцам.

Так Багдановіч вызначае і яшчэ адно сваё імя: «проходимец». «Проходимцем я себя называю, держа в памяти исконное славянское значение этого слова, — уж очень хорошо оно сердцевину моего существа нащупывает. Грунта твёрдого под ногами не имею я в жизни сей...» Гэты тып вандроўніка распаўсюджаны ў сусветнай культуры: «калики переходящие», «ходоки», «странники», «пѣлѣгрымы», «паломники» і інш. У Багдановіча гэта падарожжа-паломніцтва ў свет прыгожага, паломніцтва духоўна-ўзнёслага, натхняльнага. Так і ягоная творчасць нагадвае мазаіку — дыяменты-ўзоры з нацыянальных культур: «вечныя» вобразы, пераклады, цытаты, аналогіі, водгукі, рэцэнзіі, наследаванні і да т. п. — гэтая своеасаблівая, выкананая з высокім майстэрствам і добрым густам «гульня ў пацеркі» (Герман Гесе).

І зноў — новыя абліччы, імёны, іпастасі паэта: ад Максіма Крыніцы да Ек. Февралёвай і М. Осьмака — псеўданімаў, подпісаў да вершаў ці іншых твораў.

Паміж імі раптам бачым жаночае імя! Шмат на тое прычын. Жаданне так разумець жанчыну, каб адчуваць сябе ёю ж. Так закахання ў новае жыццё, што нараджаецца ад жанчыны, каб усаўляць у шматлікіх творах Мадонну, мацярнікі жыццядайны пачатак. За ўсім гэтым паўстае невядомы Багдановіч. Вось пра што трэба сказаць.

Бог/прырода падзяліў функцыі жанчыны і мужчыны. Зямля/жыццё, змяшаўшы, аб'яднала іх. Таму кожны чалавек уяўляе сабою адзінства і мужчынскага, і жаночага пачаткаў. Жыццё ж чалавека ёсць і першакрыніца, і вынік многіх працесаў (унутранага і знешняга) быцця чалавека і чалавецтва на зямлі і ў сусвеце. Чалавек найперш нараджаецца як сын сваіх бацькоў, гэтак сама як сын маці/бацькі — прыроды. З часу з'яўлення на свет ён развіваецца і як дзіця яшчэ адных бацькоў: культуры і цывілі-

Уладзімір Панцялееў. Максім Багдановіч. Дрэва, 1991.

зацці. З прыродаю, бацькамі найбольш звязана біялагічнае, фізічнае існаванне чалавека. З культураю, цывілізацыяй — яго духоўнае існаванне. Хоць, зразумела, прыроднае і культурнае, фізічнае і духоўнае цесна пераплятаюцца між сабою і ўтвараюць адзінае цэлае — асобу чалавека. Але кожны чалавек, атрымаўшы ў спадчыну жыццё, з'яўляецца таксама бацькам і маці для сваіх дзяцей, для спадкаемцаў культуры і цывілізацыі.

Таму слухна папытаць: наколькі кожны ўсведамляе, што ён — сын/дачка бацькоў, чалавецтва, зямлі, сусвету? І наколькі таксама — што ён ужо для іх і бацька, і маці?

Жыццё Максіма Багдановіча падаецца крышталёвым узорам мэтанакіраванага, высокадухоўленага шляху. Шляху чалавека і сына, бацькі і маці — для «краіны радзімай», для сучасных і будучых пакаленняў.

Адказнасць беларускага песняра за свой чалавечы лёс, за бацькоўскую зямлю, за паэзію ў імя яе была найвышэйшай адказнасцю свядомага прадстаўніка нацыі. Ці гэткая ж — сыноўня і бацькоўская — адказнасць за свой шлях, за шляхі, якія мы выбіраем, і ў нас, сённяшніх пераемнікаў Багдановічавай Беларусі? Перад светлай яго памяццю?

Не так даўно «ажылі», нарэшце, два куткі ў Мінску, авеяныя імем Максіма Багдановіча. Яны зроблены людзьмі неабыхавымі. І зноў зацэпліўся агеньчык, пры якім так усцешна пісалася ўначы паэту і які не пакідаў яго ў тужлівай адзіноце («Я стаміўся, прамок. // Над зямлёю імгла, у душы маёй змрок»; — «Ноч. Газніца гарыць, чырванее...»). Агеньчык вабіць да сябе і горне чулыя душы адну за адной. Французскі лётчык-пісьменнік Антуан дэ Сент-Экзюперы падкрэсліў значэнне гэткага велічнага сімвала: «Раскіданы па свеце жывыя агеньчыкі... І кожны з іх сведчыць пра цуд чалавечага духу».

Агеньчык — крыніца натхнення. У старажытных грэкаў ёю была Гіпакрэна (і тут спомнім Максімаў радок: «Натхненнем упаіў нас ключ твой, Гіпакрэна»). Для іншых ёю можа стаць верш паэта, ягоны вобраз: агеньчык, васілёк, Максім-кніжнік, яго «Пагоня», «проходимец», яго летапісец або перапісчык.

Але перад адной праблемаю, што датычыць спадчыны Максіма Багдановіча, мы ўсё яшчэ апускаем рукі. Багдановіч пахаваны ў Ялце. Але на радзіме, хай і няшмат, ёсць людзі, якія хочуць пачуваць сябе побач з беларускім песняром. І ён заслугоўвае такой пашаны. І наш народ заслугоўвае гэтага ж.

Ёсць знаны прыклад. Вялікі гуманіст, пачынальнік культуры Адраджэння ў Еўропе Дантэ Аліг'еры быў ураджэнцам Фларэнцыі, горада-дзяржавы сярэднявечнай Італіі. У 1302 годзе ён быў асуджаны ўладаю, якая панавала ў горадзе, і мусіў пакінуць радзіму, бо дбаў пра яе незалежнасць. Ён пакінуў Фларэнцыю —

назаўсёды. І ўжо пры жыцці здабыў еўрапейскую вядомасць. Ды такую, што тыя ўлады Фларэнцыі запрасілі Дантэ вярнуцца, абяцаўшы яму дараванне і найвышэйшую ўзнагароду: лаўровыя вінкі, калі ён пакаецца ў палітычных памылках. Дантэ не пакаяўся — і не вярнуўся. Ён памёр у 1321 г. у Равэне. І да нашага часу ўсё новыя ўлады Фларэнцыі звяртаюцца да ўладаў Равэны з просьбаю вярнуць на радзіму прах стваральніка «Боскай камедыі», але зноў і зноў безвынікова. Равэна ж вельмі ганарыцца пасланай небам славаю.

Вядома, што і беларуская асветніца Ефрасіння Полацкая памерла падчас паломніцтва ў Іерусалім і была пахавана ў тамашнім манастыры. Але ўжо тады, у дванаццатым стагоддзі, праваслаўныя манахі адчувалі, што нельга пакідаць сваю «маці», сваю заступніцу на чужых і, значыць, абыхавых, калі не варожых да яе землях. Астанкі перанеслі на радзіму і пахавалі ў Кіева-Пячорскай лаўры. У наш час яны вернуты на Беларусь, на Полаччыну. Ефрасіння Полацкая была вартай гэтага.

Няўжо ж Максім Багдановіч не варты такога пасмяротнага лёсу?

Шмат імёнаў было-ёсць у паэта. А як нам сябе называць?

Уладзімір Ламейка. Купалачка-русалачка — маленькая ночка. Сілумін, 1991.

**100 гадоў
3 дня нараджэння
Максіма
Багдановіча**

Уладзімір Конан
«Бачыце
гэтыя буйныя
зоркі?..»
3—7

Галіна Адамовіч
«Прачніся...»
7—12

• • •

**Выяўленчае
мастацтва**

**Генадзь
Сокалаў-Кубай**
Адраджаць
сваю культуру
12—20

Наталля Шаранговіч
Сповідзь
пра родную зямлю
20—22

Пётра Васілеўскі
Новая генерацыя
23—24

Людміла Церах
Натуральнасць,
радасць,
чысціня
25

Выстаўкі
Фелікс Гараднічук
26

Алеся Чарняўская
28

Аляксей Марачкін
29

Валянціна Трыгубовіч
«Крепостной
художник»
30—34

Яўген Шунейка
Канспект
па сучаснаму мастацтву
49—58

Тэатр

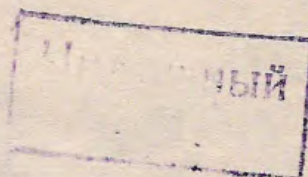
Ала Савіцкая
Упасці, каб узняцца?
34—38

Вячаслаў Ракіцкі
Ці знойдзем
новы сэнс?
39—43

• • •

Мастацкае фота

Валерый Лабко
Адчуванне
«другога сусвету»
45—48

Кіно, ТБ

Яўген Росцікаў
Зрэз
59—60

Ігар Аўдзееў
Ці варта
імкнуцца
ў ложка
Мадонны?
61—69

• • •

Музыка

Мікалай Шчарбакоў
Скарб ягонай душы
69—73

• • •

Проза

Уладзіслаў Ахроменка
Трубач Валера
73—77

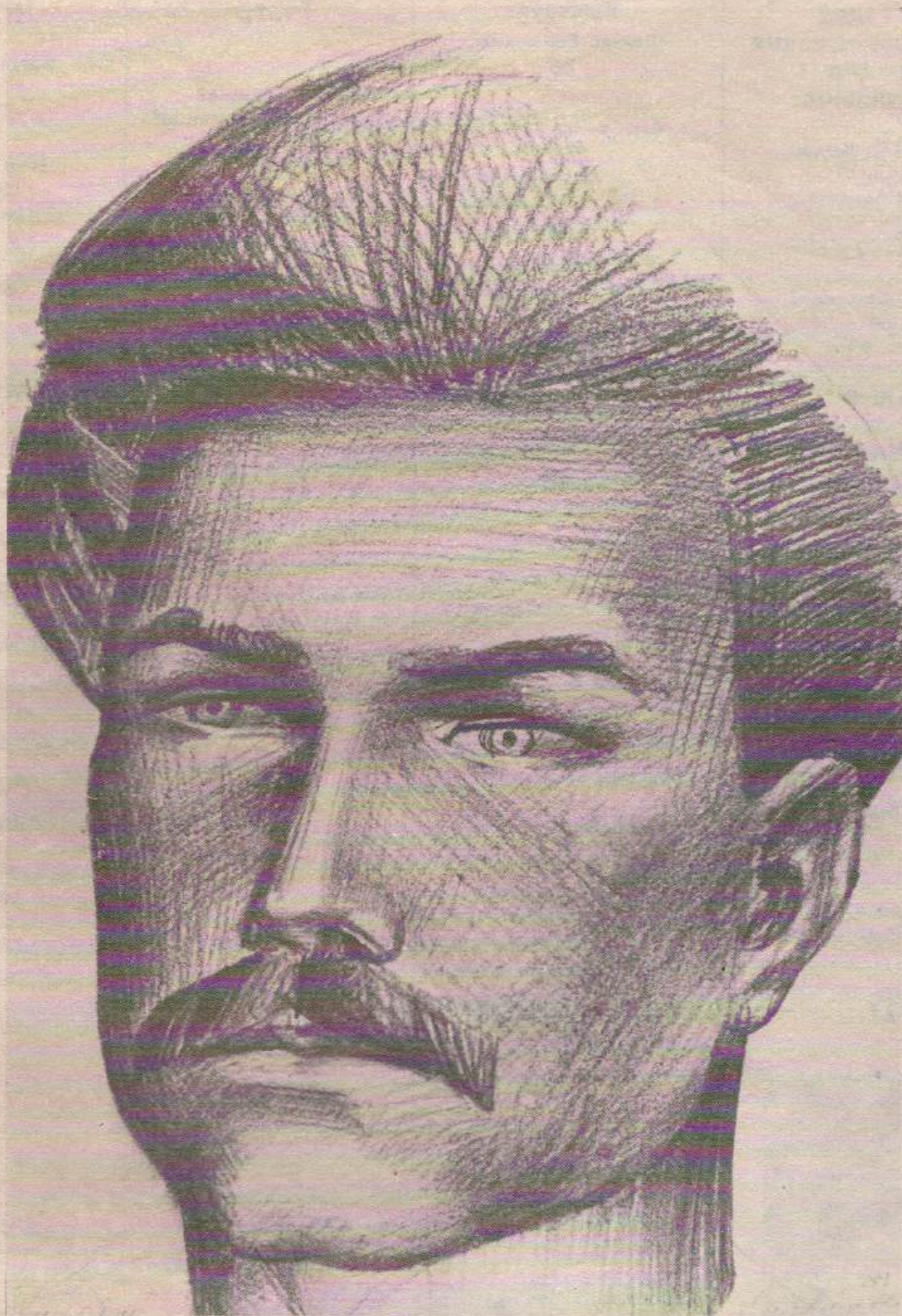
• • •

**Старонкі
календара**
77

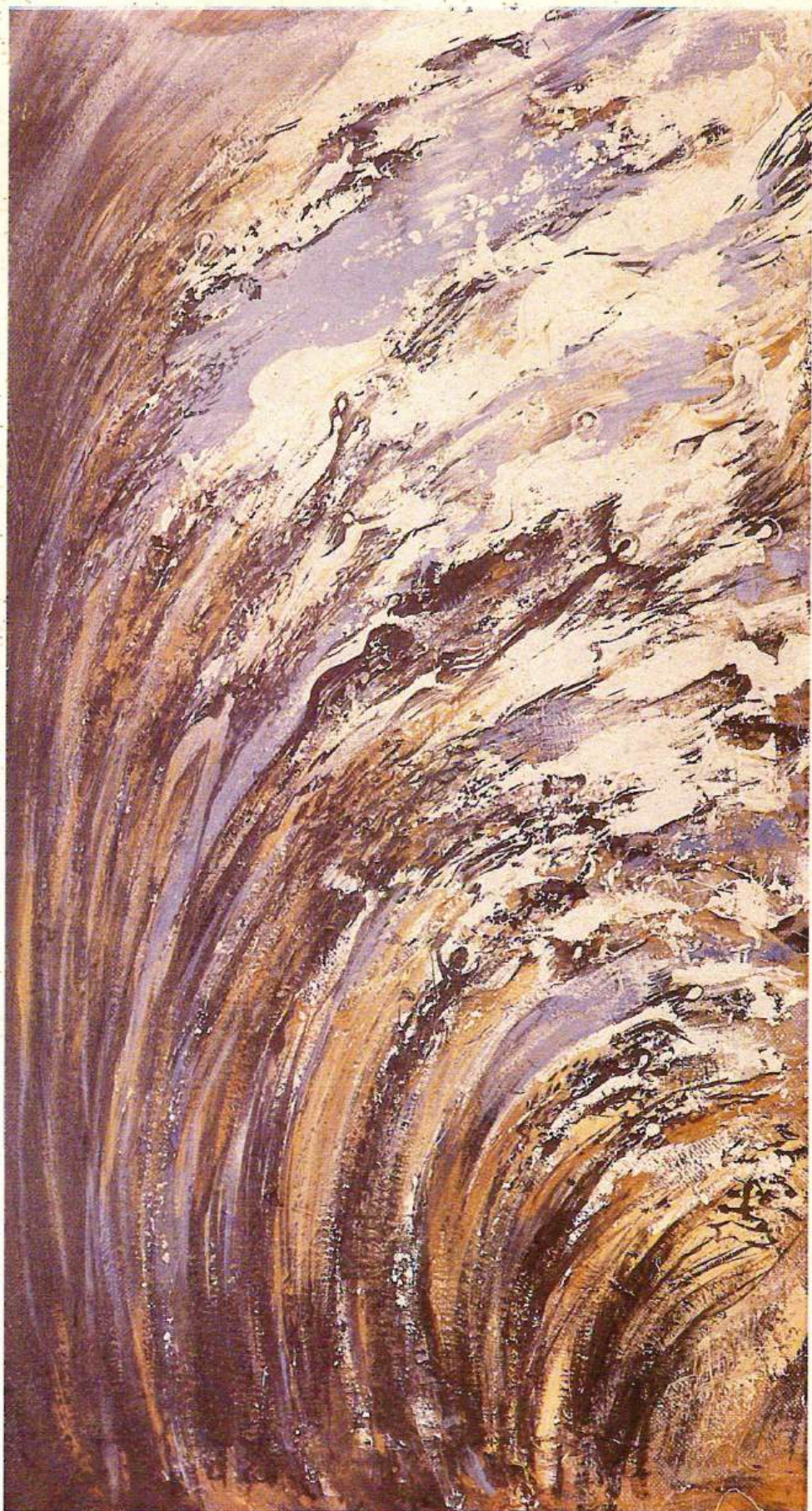
• • •

**Хроніка мастацкага
жыцця**
78

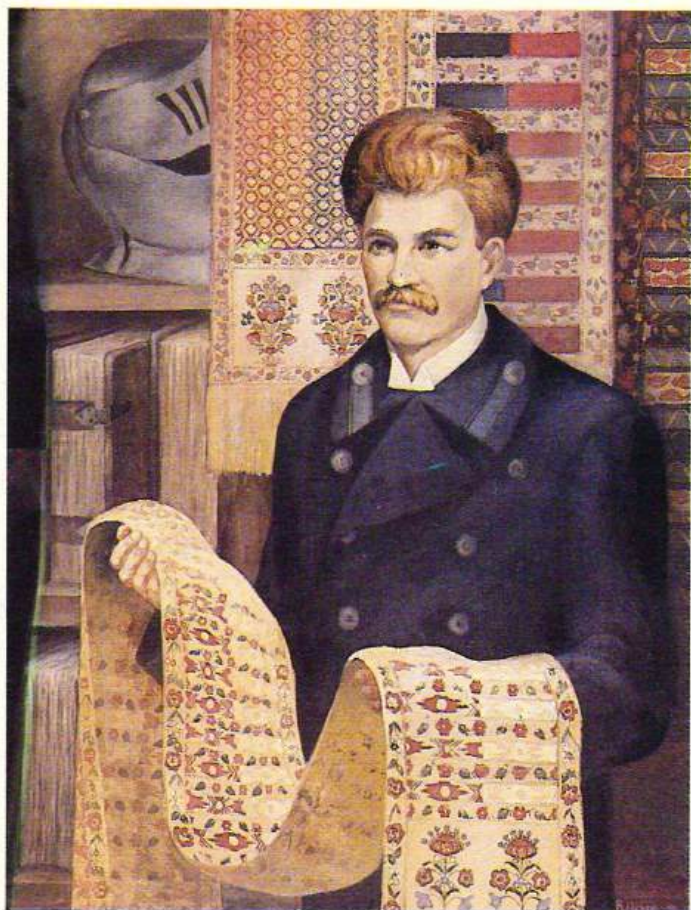
Л. Кальмаева, Максім. Аловак. 26×19. 1981.

Вольга Дзёмкіна. Зь пізкі «Цісьне
сэрца мне песняй начная».
Кардон, тэмпера, 1991.

Фелікс Янушкевіч. Ля сіняй бух-
ты. Алей, 1991.

Вячка Целеш. «Заміж персідскага
ўзора». Алей, 1991.